

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 11.10.2016
Yayın Kabul Tarihi: 10.12.2016

Maârif Salnâmelerine Göre Aksaray'da Eğitim Faaliyetleri (1898-1903)

Education Activities According To Yearly Ministry Records In Aksaray (1898-1903)

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÖZTÜRK *

Öz :

Yıllık manasına gelen salnamelerin resmi ve özel kuruluşlar tarafından düzenlendikleri görülmektedir. Osmanlı Devleti zamanında düzenlenen resmi salnameler arasında devlet, nezaret ve vilayet Salnâmeleri yer almaktadır. Düzenlenen nezaret Salnâmeleri arasında Maârif Salnâmeleri de bulunmaktadır. Bu salnameler eğitim tarihine önemli ölçüde ortaya çıkaracak kıymettedir.

Maârif Salnâmelerinin ilki 1316 (1898) sonucusu ise 1321 (1903) yılında düzenlenmiştir. 1321 (1903) yılında düzenlenen salnamenin üzerinde altıncı defa yazılı ise de günümüze 5 adet salname ulaşmıştır. 1320 (1902) yılına ait Maârif Salnâmesine düzenledi ise de ulaşılammıştır.

Bu bildiride Konya vilayeti Niğde sancağına bağlı Aksaray Kazası'nın 1898-1903yıllarını ihtiva eden eğitim-öğretim durumu Maarif Salnamelerine göre tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Aksaray, Eğitim, Salnâme, Maârif Salnâmesi.

* Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (ibrahim.51@myinet.com)

Abstract :

It is seen that the 'Salname' which is translated as 'yearly' has been prepared by official and private establishments. Amongst the official yearly records prepared during the time of Ottoman Government includes the 'yearly' of government, freshness/beauty, and City yearly records. Amongst these yearly records can be found the Ministry Yearly records. These yearly records are at a value that will bring out the education history in an important scale.

First one of the yearly Ministry records has been prepared in year 1316 (1898) and the last one on the year 1321 (1903). Even though it is written 'sixth time' on the yearly prepared in year 1321 (1903); only 5 pieces of yearly has made it to this day. Even though the yearly belonging to year 1320 (1902) has been prepared; it has not made it to this day.

In this report; it has been tried to determine the education-teaching status from the Ministry Yearly records of Aksaray town that's belong to the Konya Citie's Niğde Region.

Keywords: Aksaray, Education, Yearly (records), Ministry Yearly (records)

Giriş

Osmanlı devletinde salnâmeler resmi ve özel kurumlar tarafında düzenlenmiş olup yıllık manasınadır. Aynı yıl içerisinde kurumlarda meydana gelen değişiklikleri tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Böylece geleceğe yönelik tedbirler alınmasına zemin oluşturmaktadır. (Aydın 2009: 51; Güher 2014: 458-459; Topal 2016: 260).

Resmi kurumlar tarafından hazırlanan salnâmeler devlet, nezaret ve vilayet salnameleridir (Aydın 2009: 52). Devlet salnâmelerinin ilki 1847 yılında yayınlanmış olup 1918 yılına kadar devam ettiği belirtilmektedir. (Duman 2000: 69-79; Topal 2016: 260). Vilayet salnâmeleri ise 1868-1922 yılları arasında yayınlanmıştır. Bu salnamelerde eğitim-öğretim kurumları hakkında önemli bilgiler yer almaktadır (Karsandık 2011: 152). Aksaray 1898-1903 yılları arasında Konya Vilayeti, Niğde Sancağı'na bağlı bir kaza merkezidir. Aksaray'ın eğitim öğretim kurumları hakkında Konya Vilayeti Salnâmesi'nde önemli bilgiler mevcuttur. Konya Vilayeti salnamesi 30 adet düzenlenmiş olup ilki 1868 tarihinde son salnâme ise 1914 tarihinde düzenlenmiştir (Duman 2000: 114-117; Öztürk 2008:12-13). Maârif Salnâmeleri ise 1898-1903 yılları arasında altı kere düzenlendiği 1903 salnâmesinde belirtilmiş olmakla beraber 1902 yılına ait salnameye ulaşılammıştır. Günümüze toplam 5 adet Maârif Salnâmesi gelmiştir (Duman 2000: 145; Karsandık 2011: 152; Topal 2016:).

Maârif Salnâmelerinde Aksaray kazasının Maârif Komisyonu hakkında bilgi mevcut değildir. Bu sebepten 1898-1903 yıllarına ait bilgiler Konya Vilayeti Salnâmesi'nden alınmıştır.

1. Maârif Komisyonu

Maarif Salnamelerinde Aksaray sancağına dair herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Çalıştığımız dönem olan 1898-1903 yılları arasında Aksaray'da görev yapan maârif komisyonunu *Konya Vilayet Salnamesi* kayıtlarında istifade ederek çıkarılmıştır. Konya Vilayet Salnamesinin mevcut nüshalarından hareketle 1899 ve 1904 yıllarına ait maârif komisyonu aşağıdaki gibidir.

Görevi	İsmi
Reis	Müftü Efendi (Hacı Mehmed Şerif)(
Aza	Nüfus memuru Mustafa Efendi
Aza	İbrahim Efendi
Aza	Musa Kazım Efendi

Tablo 1: Aksaray Maârif Komisyonu (1899) (KVS 1317: 294)

Görevi	İsmi
Reis	Reis Şükrü Efendi
Aza	İbrahim Ziya
Aza	Musa Kazım Efendi
Aza	Mustafa Efendi
Aza	Hacı Mustafa Efendi
Katib	Mustafa Efendi

Tablo 2: Aksaray Maârif Komisyonu (1904) (KVS 1322: 226)

2. Okullar ve Medreseler

Çalışma konumuza kaynak teşkil eden Maarif Salnamelerinde Aksaray'da rüştiye mektebi, gayrimüslim okullar ve medreselere ait bilgilere tesadüf edilmektedir.

2.1 Aksaray Rüştiye Mektebi

Konya vilayet salnamelerinde Aksaray Rüştiye mektebine ait ilk bilgiler 1300/1883 tarihine rastlamaktadır. Önceki salnamelerde bir kayda tesadüf edilmemiştir. 1883 tarihli *Konya Vilayeti Salnamesi*'nde Aksaray'da bir rüştiye ve 121 sıbyan mektebinin bulunduğu belirtilmektedir (KVS 1300: 170). Aksaray'da rüştiye sayısı 1884 ve 1885 bir olup sıbyan mektebi ise 1884'te 129; 1885'te ise 122 olarak kaydedilmiştir (KVS 1301: 146; 1302: 102). Ayrıca 1885 yılında Aksaray Rüştiye mektebinin muallimi evveli İbrahim Ziya efendi olup öğrenci sayısı 75 olarak gösterilmiştir (KVS 1302: 182). İbrahim Ziya Efendi'nin 1898-1903 yılları arasında da halen Aksaray Rüştiye Mektebinde öğretmen olarak görev yaptığı görülmektedir.

Aksaray Rüştiye Mektebi'nin 1898-1900 yıllarına ihtiva eden muallimlere ait bilgiler aşağıdaki tabloda çıkarılmıştır.

Memuriyet	Esami	Rütbe	Tarihi
Muallimi evvel	Ziya Efendi	Müderriis	17 Safer 1305
Muallim-i Sani	Yesari Efendi		
Hüsnü Hat muallimi	Musa Efendi		

Tablo 3: Aksaray Rüştîye Mektebi (1898-1900) (Maârif Salnâmesi 1316: 1152; 1317: 1352; 1318: 1528)

Yıl	Öğrenci Sayısı	Hademe Sayısı
1898	81	1
1899	81	1
1900	81	1

Tablo 4: Aksaray Rüştîye Mektebi Öğrenci ve Hademe Sayıları (1898-1900) (Maârif Salnâmesi 1316: 1152; 1317: 1352; 1318: 1528)

1899 tarihli Konya Vilayet Salnamesinde ise bevrap olarak Hacı Ağa'nın ismi kaydedilmektedir (KVS 1317: 294).

Memuriyet	Esami	Rütbe	Tarihi
Muallimi evvel	İbrahim Ziya Efendi	Taşra Rûusu	19 Şevval 1310
Muallim-i Sani	Mehmed Yesari Efendi		
Hüsnü Hat muallimi	Musa Kazı Efendi		

Tablo 5: Aksaray Rüştîye Mektebi (1901) (Maârif Salnâmesi 1319: 833; 1321: 577)

Yıl	Öğrenci Sayısı	Hademe Sayısı
1901	38	1
1903	67	1

Tablo 6: Aksaray Rüştîye Mektebi Öğrenci ve Hademe Sayıları (1901) (Maârif Salnâmesi 1319: 833; 1321: 577)

Maarif Salnamelerine göre Aksaray Rüştîye Mektebinin 1898-1900 yıllarına ait sayısal verilere baktığımızda öğrenci sayısı ve hademe sayısında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. 1899 tarihli Konya Vilayet Salnamesinde görevli bir bevraptan bahsedilmekte olup isminin Hacı Ağa olduğu kaydedilmiştir (KVS 1317: 294). Ancak 1901 ve 1903 yıllarına ait maârif salnamelerinde görevli sayılarında bir değişiklik olmazken öğrenci sayılarında azalma olduğu dikkat çekmektedir.

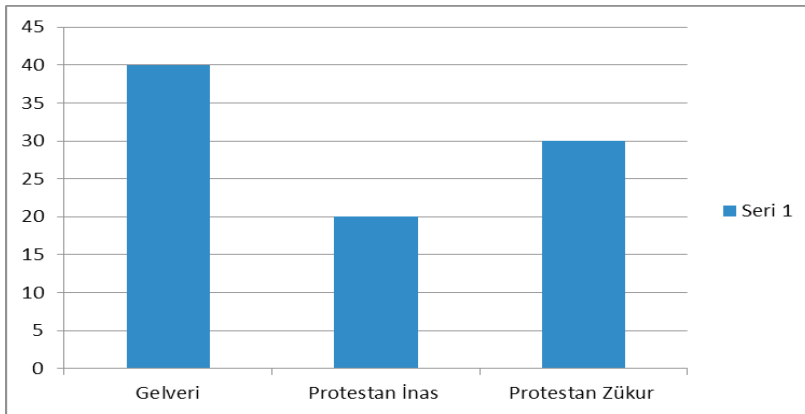
2. Gayri Müslim Mektepler

Maârif Salnâmelerinde Aksaray'da 1898-1900 yıllarına gayrimüslim okullara ait bir kayıt düşülmemiştir. Niğde sancağı ve diğer kazalarına ait gayrimüslim okullara ait kayıtlar mevcuttur. Bu durum Aksaray'da gayrimüslim okul olmadığı anlamına gelmeyip salnâmede bu hususa ait bir bilgi verilmediği şeklinde yorumlanmalıdır. Nitekim 1901 ve 1903 üç gayrimüslim okul olduğu belirtilmiştir (Maârif Salnâmesi 1319: 866-867; 1321: 595).

Mekatinin İsmi	Mektebin Mensup Olduğu cemaat	Namına Ruhsat Verilmiş olan Müdür-ü mesul	Mektebin derecesi	Talebe Adedi		Mektebin Tarihi Küşadı	Ruhsatname Tarihi
				Zükür	İnas		
Gelveri	Rum	Heyeti Ruhaniye	Rüşdi	40	-	Na malum	8 Eylül 1312
Protestan İnas	Protestan	Kigork	İbtidai		20	1285	19 Şubat 1309
Protestan Zükür	Protestan	Kigork	İbtidai	30	-	1285	19 Şubat 1309

Tablo 7: Gayrimüslim Mektepler (1901, 1903) (Maârif Salnâmesi 1319: 866-867; 1321: 595)

Gayrimüslim mekteplerden birinin Gelveri'de Rum okulu olup okulun rüşdiye derecesinde eğitim yaptığı görülmektedir. Diğer iki okul ise ibtidai derecesinde olup biri kız diğeri erkek öğrenciler için eğitim yapmaktadır. Öğrenci sayıları itibarı ile çok kalabalık olmadıkları görülmektedir.

Grafik 1: Gayrimüslim Mektepler ve Öğrenci Sayıları

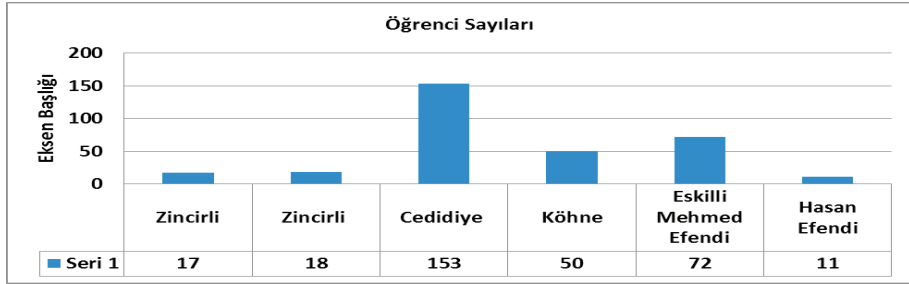
3. Medreseler

Maârif Salnâmelerinde 1901 ve 1903 yıllarına ait Aksaray merkezde yer alan medrese isimleri ve öğrenci sayılarına ait bilgiler mevcut olup; bu bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

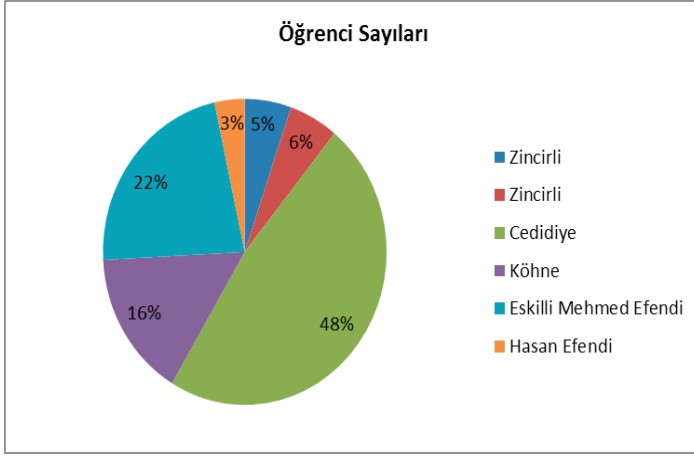
Medresenin ismi	Mahali	Müdürrisi	Talebe	Medresenin Banisi
Zincirli	Deveciyan	Hacı Hüseyin Efendi	17	Karamanoğlu İbrahim Bey
Zincirli	Deveciyan	Hacı Cemal Efendi	18	Karamanoğlu Mehmed Bey
Cedidiye	Bölcek	Müfti Hacı Şerif Efendi	153	Şerif Efendi
Köhne	Minarecik	İbrahim Efendi	50	Hacı Mehmed Efendi
Eskilli Mehmed Efendi	Hacı Hasanlı	Hacı Bekir Efendi	72	Hacı Mehmed Efendi
Hasan Efendi	Bekdik Mahallesi	Hasan Efendi	11	Hasan Efendi

Tablo 8: Aksaray Merkezde yer alan medreseler (1901, 1903) (Maârif Salnâmesi 1319: 856-857; 1321: 590)

Maârif Salnâmelerinden Aksaray kazasında 1901 ve 1903 yıllarında altı adet medresenin eğitim-öğretim faaliyetini yürüttüğü tespit edilmiş olup bunlara ait grafikler şu şekildedir.

Grafik 2: Medrese Öğrenci Sayıları

Grafik 3: Medrese Öğrenci Sayıları

Aksaray kazasında altı medrese ismine tesadüf edilmektedir bu medreselerin öğrenci sayısı bakımından en kalabalık olanı 153 öğrenci ile Cedidiye medresesidir. Adı geçen medrese Aksaray kazasında medrese öğrencilerinin %48'ini oluşturmaktadır. Bunu %22 ile Eskilli Mehmed Efendi, %16 ile Köhne, %6 ile Zincirli, %5 ile zindirli, %3 ile Hasan Efendi medresesi takip etmektedir. En az öğrenci Hasan Efendi Medresesindedir. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise Zincirli ismi ile iki medresenin bulunmuş olmasıdır.

Zincirli medreselerinin her ikisinin de Karamanoğlu eseri olduğu bilgisi yer almaktadır. Medreselerin banisi olarak biri Karamanoğlu Mehmed Bey, diğeri ise Karamanoğlu İbrahim Bey gösterilmektedir. Zincirli medreseleri Maârif Salnâmelerinde ismi geçen medreseler içinde en eski olanlarıdır.

4. Kütüphaneler

Maarif salnamelerinde Konya vilayeti ve Niğde sancağına ait kazaların büyük bölümünde kütüphanelere ait kayıtlar yer almakla beraber Aksaray kazasına ait kütüphane bilgisi yer almaktadır.

Sonuç

Aksaray kazasının 1898-1903 yılları arasında eğitim öğretim faaliyetlerine baktığımızda kaza merkezinde bir Rüşdiye mektebini mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında gayrimüslimlere ait bir rüştiye mektebinin de Gelveri'de olduğu bilinmektedir. Konya Vilayet salnâmelerinde rüştiye mektebine ait bilgiler 1883 tarihine kadar uzanmaktadır. Aksaray'da rüştiye eğitiminin çok erken bir tarihte eğitim öğretim faaliyeti yürüttüğü tespit edilmiştir.

Kaza merkezinde ayrıca üç gayrimüslim mektebin varlığına rastlanmıştır. 1898-1903 yılları arasında altı medresenin eğitim-öğretim faaliyeti yürüttüğü görülmektedir. Medresede eğitim gören öğrencilerin rüştiye ve gayrimüslim okullarda eğitim gören öğrencilere göre kalabalıktır. Aksaray'da bir kütüphane bilgisi yer almamaktadır.

Kaynakça

Arşiv kaynakları

1. Salnâmeler

a. Maârif Salnâmeleri

1316, 1317, 1318, 1319, 1321.

b. Vilayet Salnâmeleri

Konya

1286, 1317, 1322

2. Kitap ve Makaleler

AYDIN, Bilgin, (2009), "Salnâme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 36, s. 51-54.

DUMAN, Hasan, (2000), *Osmanlı Sâlnâmeleri ve Nevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu kataloğu*, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

ERGİN, Osman, (1977) *Türk Maarif Tarihi*, I-V, İstanbul.

GÖNCÜ, Alper, (2015) *Anularla Niğdeli Lütfi Soylu*, Niğde: Tekten Matbaa Basın Yayın Ltd. Şti.

GÜHER, Ebru, (2014) "Maârif Salnâmeleri'ne Göre Cebel-i Bereket Sancağı'nda Eğitim-Öğretim (H. 1316-1321/M. 1898-1903)", *Turkish Studies*, 9/4, s. 457-466.

KARSANDIK, Özlem, (2011) *Maârif Salnâmelerine Göre Adana Sancağı'nda Eğitim-Öğretim (H. 1316-1321/M.1898-1903)* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 50, Ankara, s. 151-169.

ÖZTÜRK, İbrahim, (2008), *Niğde Sancağı (İdari ve Demografik Yapı)*, Kömen, Konya.

TOPAL, Nevzat, (2016), "Maârif Salnâmelerine Göre Niğde'de Eğitim ve Öğretim (1898-1903)", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 13, s. 260-272.